

УДК 368.03

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.46>

Чернецький С.С.

доктор філософії з публічного управління та адміністрування
<https://orcid.org/0000-0002-7368-4509>

Дяковський О.С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
докторант кафедри публічного права
Державний податковий університет*
<https://orcid.org/0000-0003-3412-9278>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СТРАХОВИКАМИ

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання для страхових компаній основною загальною і постійною проблемою є нестача власних фінансових ресурсів. З огляду на це, особливо важливими є питання щодо ефективного використання страховиками фінансових ресурсів, при якому досягається не тільки прибутковість діяльності страхової компанії, а й вільне маневрування внутрішніми й зовнішніми джерелами власних і залучених коштів та забезпечується своєчасність розрахунків за поточними зобов'язаннями. Ефективність цих рішень багато в чому залежить від об'єктивного, своєчасного і всебічної оцінки ефективності використання окремих видів фінансових ресурсів, сукупного їх використання. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів, насамперед, становить інтерес для керівництва страхової компанії, що бажає знати про результативність своєї діяльності, щоб розробити заходи щодо її поліпшення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблем формування та використання фінансових ресурсів у сфері страхування присвячені роботи А. Василенко, К. Воблого, А. Жеребко, О. Заруби, М. Клапкіна, С. Осадця, Н. Супрун та бага-

тьох інших, які висвітлили окремі аспекти сутності та призначення фінансових ресурсів страховиків, їхнього ефективного формування та використання.

Метою статті є визначення сутності ефективного використання фінансових ресурсів страховою компанією.

Виклад основного матеріалу. Ефективність пронизує всі сфери практичної діяльності людини, є основою побудови кількісних критеріїв цінності ухвалених рішень, оперативного аналізу. Мають свої особливості і механізми оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів страховиками. На практиці, зазвичай, оцінюється досягнута ефективність операційної діяльності страхової компанії, виявляються фактори її зміни, невикористані можливості й резерви підвищення тощо. Всі елементи ефективності використання фінансових ресурсів страховиками мають свої показники. Слід наголосити, що показники ефективності розраховуються не заради самих показників, а для обґрунтування управлінських рішень. Тому для правильного вибору методів розрахунку ефективності необхідно перш за все проаналізувати особливості прийнятого рішення.

Серед найбільш суттєвих моментів, що повинні враховуватися при зазначеному виборі, варто виділити:

- характер цільової настанови прийнятих рішень;
- базу порівняння отриманих оцінок економічної ефективності;
- необхідний ступінь деталізації розрахунків;
- місце розглянутого господарського заходу в життєвому циклі страхового продукту;
- місце розглянутих ефектів і витрат стосовно сфери інтересів економічних суб'єктів, що беруть участь у реалізації заходу [1, с. 229].

Розглянемо докладніше ключові моменти даних особливостей.

Цільова настанова рішень, що приймаються. Яким чином характер ухвалених рішень може впливати на вибір методів розрахунку ефективності? Справа в тому, що від цільової настанови залежить вибір критерію оптимізації варіантів, що обираються. Заради цієї оптимізації, власне, й аналізуються показники ефективності. Це, у свою чергу, обумовлює стратегію оптимізації і вибір розрахунку ефективності.

При всьому різноманітті видів і форм господарських рішень реально можна говорити лише про дві основні системи критеріїв оптимізації, які принципово розрізняються, та про одну комбіновану, що поєднує у собі основні критерії перших двох систем:

- 1) максимізація результату при фіксованих витратах (ресурсах);
- 2) мінімізація витрат (ресурсів) при фіксованому результаті;
- 3) оптимізація (найчастіше максимізація) співвідношення витрат і результатів, як правило, з додатковим урахуванням інших показників ефективності (у тому числі й натуральних) [2, с. 131].

К. Салига також веде мову про ефективність діяльності страхової компанії. Він вважає, що оцінка ефективності діяльності страхової компанії є завершальним етапом фінансового й управлінського аналізу [3, с. 180].

Аналіз загальної ефективності фінансової діяльності є прерогативою вищої ланки керівництва страхової компанії. Ефективність (успішність) окремих управлінських рішень, пов'язаних з визначенням ціни страхової послуги, вибору ціни покупок, заміни будь-якої техніки тощо, має пройти оцінку з погляду загального успіху страхової компанії, його довгострокової життєздатності в умовах ринку.

Ринкову економіку відрізняють дві особливості: повна економічна відокремленість, самостійність і відповідальність страхових компаній як суб'єктів ринку; невизначеність господарської кон'юнктури як наслідок вільного встановлення страховою компанією господарських зв'язків з партнерами і вільних цін і тарифів на страхові послуги. У цих умовах центральним завданням управління є мінімізація ризику страхової діяльності на основі оцінки кожного ухваленого господарського та фінансового рішення з погляду можливості отримання економічної вигоди та збільшення фінансових ресурсів страхової компанії. Це створює об'єктивні передумови для підвищення ролі методів аналізу економічної ефективності діяльності страхових компаній, потребує модернізації методики цього аналізу, удосконалення методів управління економічною ефективністю діяльності страховика.

Як метод дослідження оцінка економічної ефективності полягає в розчленуванні цілого на складові. Протилежне поняття синтез, який є методом вивчення предмета в цілісності, єдності і взаємозв'язку його частин. Зв'язок категорій «аналіз – синтез» має особливе значення при дослідженні економічної ефективності функціонування страхових компаній [4, с. 410].

Мета оцінки ефективності операційної діяльності страхової компанії – інформаційне забезпечення ухвалення рішень, на які впливають фактичні чи прогнозні (планові) дані про ефективність використання фінансових ресурсів. Йдеться про одержання невеликої

кількості ключових параметрів, що об'єктивно і всебічно будуть характеризувати ефективність використання окремих видів чи всіх ресурсів.

Ф. Горбонос стверджує, що оцінка ефективності зумовлена завданнями з управління страховою компанією у трьох сферах – операційній, інвестиційній, фінансовій, котрі об'єднані рухом фінансових ресурсів. Такий розподіл є традиційним для країн з розвинутою економікою й узаконений в Україні Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Тому оцінка економічної ефективності, на його погляд, має полягати в інформаційному забезпеченні ухвалення обґрунтованих господарських рішень за такими напрямками:

- діяльність страхової компанії в цілому. Оцінка ефективності витрат за усіма видами діяльності;
- операційна діяльність – оцінка віддачі окремих видів ресурсів управління їх ефективним використанням на різних рівнях управління;
- інвестиційна діяльність – обґрунтування, вибір і реалізація інвестиційних проєктів;
- фінансова діяльність – оцінка ефективності використання власного і позикового капіталу [5, с. 63].

Економічну ефективність подають через різні вартісні й натуральні показники, що характеризують кінцеві та проміжні результати і витрати страхової діяльності окремого виду послуги чи всієї номенклатури послуг. Економічна ефективність охоплює різні рівні управління: робоче місце, ділянку, структурний підрозділ, страхову компанію в цілому. Економічна ефективність може бути абсолютною (загальною) чи порівняльною. Абсолютна характеризує ефективність діяльності страхової компанії за певний проміжок часу (місяць, рік). Порівняльна ефективність основана на порівнянні варіантів абсолютної ефективності й виборі кращого з них.

Фінансові ресурси, ефективність використання яких визначають, можуть бути споживаними й застосованими. Залежно від цього застосовують ресурсний підхід до визначення показників ефективності, якщо результати представлені за один оборот ресурсів, а також затратний підхід, якщо результати й витрати враховують за той самий період. Якщо результати представлені за період, а витрати – у вигляді ресурсів, такий підхід будемо називати змішаним.

Економічна ефективність може охоплювати певні стадії: стадію надання страхових послуг і стадію використання цих послуг.

Операційна діяльність характеризується невеликою кількістю показників. Процес надання страхових послуг здійснюється при взаємодії трьох факторів: засобів праці, предметів праці та персоналу.

Ефективність діяльності відображає міру використання кожного з факторів і всіх факторів одночасно за певний проміжок часу. Таким чином, загальний підхід до оцінки ефективності діяльності являє собою досягнення мети основної діяльності страхової компанії з найменшими витратами праці, тобто збільшення загальної кількості своїх фінансових ресурсів.

Ефективність операційної діяльності вимірюють одним з двох способів, що відображають результативність роботи страхової компанії стосовно або величини авансованих ресурсів, або величини їх споживання (витрат) у процесі надання страхових послуг. Ці показники характеризують рівень ділової активності страхової компанії [6, с. 7].

У результаті операційної діяльності страхова компанія може надавати один вид послуги чи номенклатуру робіт та послуг, виконувати певні зобов'язання. У системі економічних показників одні характеризують ефективність надання страхових послуг (вертикальна ознака управління), інші усіх видів послуг, які випускаються, чи послуг, що надаються (горизонтальна ознака управління), тобто ефективність нагромадження фінансо-

вих ресурсів в процесі фінансової діяльності страхової компанії. В страхуванні кількість продукції ми бачимо в кількості укладених договорів страхування у кількісному та вартісному вигляді.

Для оцінки ефективності господарської діяльності переважно використовують показники рентабельності – прибутковості капіталу, ресурсів чи послуг. Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті виявляється, насамперед, у швидкості обороту його коштів. Рентабельність підприємства відображає рівень прибутковості його діяльності. Аналіз ділової активності й рентабельності полягає в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних фінансових коефіцієнтів оборотності та рентабельності, що є відносними показниками фінансових результатів діяльності страхової компанії.

При визначення ефективності страхової діяльності результат будемо розглядати як прибуток від страхової діяльності. Прибуток страховика – фінансовий результат його діяльності за відповідний звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік). Визначається як різниця між доходами та витратами. Має як правило, додатний характер, тобто виступає у формі прибутку, хоча іноді може мати від'ємний характер, тобто набувати форми збитків.

Для того, щоб розрахувати прибуток від страхової діяльності, необхідно розглянути класифікацію доходів страхової компанії, які складаються з доходів від звичайної та надзвичайної діяльності. Доходи від звичайної діяльності слід класифікувати за такими видами: операційна, фінансова, інша. До операційної (основної) діяльності відносяться: страхові платежі (премії, внески); суми, що повертаються з технічних резервів, інших, ніж резерви незароблених премій; частки страхових відшкодувань, компенсовані перестраховиками, у т.ч. і перестраховиками – нерезидентами; суми, що повертаються з централізованих страхових резервних фондів; суми, що отримуються в результаті реалізації

переданого страхувальником або іншою особою права вимоги до особи, відповідальної за заподіяні збитки; суми отриманих комісійних винагород за перестраховання, у т.ч. компенсовані перестраховиками-нерезидентами; інші операційні доходи.

До фінансової діяльності відносяться: доходи від участі в капіталі; доходи за облігаціями, акціями, депозитами; дивіденди за акціями та інші фінансові доходи.

До іншої діяльності відносяться: доходи від реалізації фінансових інвестицій (цінних паперів, деривативів, боргових зобов'язань і вимог); доходи від неопераційної курсової різниці; доходи від безоплатно одержаних необоротних активів, фінансових інвестицій та цільового фінансування капітальних інвестицій (у сумі амортизації).

Витрати страховика, аналогічно доходам, поділяються на витрати від звичайної діяльності та надзвичайних подій. Витрати від звичайної діяльності класифікують за такими видами: операційна, фінансова та інша.

До операційних витрат відносять: страхові виплати та страхові відшкодування, витрати, що належать до собівартості реалізованих послуг; витрати, пов'язані з пролонгацією договорів страхування (аквізиційні витрати), у тому числі на агентські винагороди; витрати, пов'язані з регулюванням страхових випадків (ліквідаційні витрати); відрахування в технічні резерви, інші, ніж резерви незароблених премій; відрахування в резерв катастроф з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду; відрахування в централізовані страхові резервні фонди.

До фінансових витрат відносять: проценти за користування кредитами, за облігаціями випущеними; втрати від участі в капіталі; інші фінансові витрати.

До інших витрат відносять собівартість реалізованих фінансових інвестицій, втрати від зменшення корисності необоротних активів; втрати від безоплатної передачі необоротних активів; втрати від неопераційних курсових різниць; сума уцінки необоротних

активів і фінансових інвестицій; витрати на ліквідацію необоротних активів (розбирання, демонтаж, тощо); залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів; інші витрати звичайної діяльності.

Прибуток від страхової діяльності не завжди є головною частиною балансового прибутку страховика. Дуже часто основна діяльність страховика приносить йому не прибутки, а збитки, що компенсуються прибутком від інвестування та розміщення тимчасово вільних коштів, а також прибутком від інших операцій.

Прибуток від діяльності зі страхування життя визначається сумою надлишку резервів довгострокових зобов'язань (математичних резервів) понад обсяг страхових зобов'язань, яка використовується у звітному періоді на власні потреби страховика.

Прибуток страховика, який залишається після сплати податків, є чистим прибутком і власністю страховика. Порядок його використання підпорядковується спільним для всіх суб'єктів підприємницької діяльності принципам і регулюється чинним законодавством України та установчими документами страховика.

Відповідно до облікової політики прибуток страховика формується за рахунок прибутку від операційної, іншої звичайної (фінансової, інвестиційної) та надзвичайної діяльності. З урахуванням цих складових формується чистий прибуток страховика. Чим більше чистого прибутку отримує страхова компанія тим вища ефективність її діяльності, при цьому слід наголосити, що ефективність використання фінансових ресурсів страхової компанії залежить від раціонального використання кожного виду ресурсів та їхньої структури, яка визначається співвідношенням задіяних ресурсів різних факторів, які мають вплив на страхову діяльність. Ці пропорції головним чином зумовлені рівнем застосовуваної в компанії техніки, технології, організації страхового бізнесу і праці.

Загалом, ефективність використання фінансових ресурсів страхової компанії залежить від наступних чинників.

По-перше, розмір активів страховика. Проблема підвищення ефективності функціонування страхових компаній на ринку невід'ємно пов'язана з вивченням ролі активів страховиків. Останні є важливими фінансовими ресурсами, що забезпечують перерозподільні відносини на фінансовому ринку. Компанії з розмірами активів, суттєво меншими за розмір статутного капіталу не мають достатніх ресурсів для здійснення страхової діяльності, що може призвести до відкликання їх ліцензій. У більшості випадків це пов'язано з тим, що на момент створення страховика розмір статутного капіталу визначався за курсом, котрий діяв на той час. Вітчизняне законодавство не вимагає перерахунку розміру статутного капіталу з часом. Це означає, що його розмір може залишатися без змін протягом багатьох років після створення страхової компанії і з часом не відповідати чинним вимогам до мінімального статутного капіталу.

По-друге, агентські мережі і мотивація працівників. Величезну роль у просуванні на ринок своїх послуг страховики відводять агентським мережам, оскільки це основний канал продажів, особливо при роботі з фізичними особами. Залученням агентів займається більшість орієнтованих на вільний ринок компаній. Нерідко вони зазнають труднощів, пов'язаних з трьома дуже важливими обставинами. Перше – це ставлення керівництва компанії і персоналу до страхового агента. Його недостатньо сприймати просто як представника компанії, посередника між клієнтом і страховиком або навіть як ділового партнера. Страховий агент – це «внутрішній клієнт» зі всіма наслідками. Друга обставина, що перешкоджає успішній побудові агентських мереж, – відсутність у компанії системи набору, навчання, мотивації і розвитку агентів. Там, де така система діє, труднощів з пошуком агентів значно менше. Агенти самі приходять до таких страховиків, та ще й приводять з собою інших. Третій чинник – відсутність кваліфікованих фахівців, здатних до повноцінної роботи з агентами. Створення

відповідного психологічного клімату та розмір заробітної плати відіграє величезну роль у залученні агентів до компанії.

Третє: продукт – перелік пропонованих страхових послуг та ціна на них. Різноманітність та кількість наданих страхових послуг дуже важливо для клієнтів компанії. Страховальник піде та звернеться до тієї страхової компанії, де ціна на послуги буде нижче.

Четверте: здатність страхової компанії відповідати за своїми зобов'язаннями. Дуже важливо для клієнта, який звертається до страхової компанії здатність та можливість страховика сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору. Власника страхової компанії цікавить не тільки проблема підвищення ефективності використання фінансових ресурсів компанії, а й зростання вартості й капіталізації страхового бізнесу, за якою ціною, у разі потреби, його можна продати. Крім того важливу роль в ефективній діяльності страхової компанії грає репутація останньої. Зважаючи на це, страховик повинен виконувати свої

зобов'язання перед страхувальником в повному обсязі в будь-якому випадку.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що страхова компанія вважається ефективною, тобто такою, яка на високому рівні здійснює управління фінансовими ресурсами, коли вона реалізує за наявних фінансових ресурсів максимально можливий об'єм послуг за оптимальними тарифами та забезпечує свій захист, довіру, розвиток та надійність для залучення великої кількості страхувальників, тим самим збільшуючи свої прибутки та реалізуючи своє функціональне призначення. Виходячи з наведеного визначення, вважаємо за доцільне визначити ефективність управління фінансовими ресурсами як фактор забезпечення життєздатності страхової компанії, а її складові визначаються в залежності від стадії життєвого циклу страховика. Запропоноване визначення створює теоретичне підґрунтя для диференціації критеріїв забезпечення ефективності управління фінансовими ресурсами та її оцінки відповідно до цілей страхової діяльності.

Анотація

У статті визначено зміст поняття ефективність управління фінансовими ресурсами страховика, досліджено оцінку ефективності господарської діяльності страховика. Розкрито роль і місце прибутку від страхової діяльності при визначенні використання фінансових ресурсів страховиком. Встановлені чинники ефективності використання фінансових ресурсів страхової компанії, до яких віднесено: розмір активів страховика; агентські мережі і мотивація працівників; продукт – перелік пропонованих страхових послуг та ціна на них; здатність страхової компанії відповідати за своїми зобов'язаннями.

Встановлено, що ефективність управління фінансовими ресурсами визначено як фактор забезпечення життєздатності страхової компанії, а її складові визначаються в залежності від стадії життєвого циклу страховика. Запропоноване визначення створює теоретичне підґрунтя для диференціації критеріїв забезпечення ефективності управління фінансовими ресурсами та її оцінки відповідно до цілей страхової діяльності.

Мета оцінки ефективності операційної діяльності страхової компанії – інформаційне забезпечення ухвалення рішень, на які впливають фактичні чи прогнозні (планові) дані про ефективність використання фінансових ресурсів. Оцінка ефективності діяльності являє собою досягнення мети основної діяльності страхової компанії з найменшими витратами праці, тобто збільшення загальної кількості своїх фінансових ресурсів. Зроблено висновок, що страхова компанія вважається ефективною, тобто такою, яка на високому рівні здійснює управління фінансовими ресурсами, коли вона реалізує за наявних фінансових ресурсів максимально можливий об'єм послуг за оптимальними тарифами та забезпечує свій захист, довіру, розви-

ток та надійність для залучення великої кількості страхувальників, тим самим збільшуючи свої прибутки та реалізуючи своє функціональне призначення.

Ключові слова: страховик, фінансові ресурси, управління, ефективність управління, оцінка ефективності, персональні дані, інформація, згода на обробку

Diakovskiy A., Chernetskiy S. Efficiency of the use of financial resources by insurers

Summary

The article defines the content of the concept of efficiency of management of financial resources of an insurer, studies the assessment of efficiency of economic activity of an insurer. The role and place of profit from insurance activities in determining the use of financial resources by an insurer is revealed. The factors of efficiency of the use of financial resources of an insurance company are determined, which include: the size of the insurer's assets; agency networks and motivation of employees; product - a list of offered insurance services and their price; the ability of the insurance company to meet its obligations.

It is established that the efficiency of financial resources management is defined as a factor in ensuring the viability of an insurance company, and its components are determined depending on the stage of the insurer's life cycle. The proposed definition creates a theoretical basis for differentiating the criteria for ensuring the efficiency of financial resources management and its evaluation in accordance with the objectives of insurance activities.

The purpose of assessing the efficiency of an insurance company's operating activities is to provide information support for decision-making, which is influenced by actual or forecast (planned) data on the efficiency of financial resources. Performance evaluation is the achievement of the goal of the main activity of an insurance company with the least labor costs, i.e., an increase in the total amount of its financial resources. It is concluded that an insurance company is considered to be efficient, i.e., one that manages financial resources at a high level, when it sells the maximum possible volume of services at optimal tariffs with the available financial resources and ensures its protection, trust, development and reliability to attract a large number of insurers, thereby increasing its profits and realizing its functional purpose.

Key words: insurer, financial resources, management, efficiency of management, estimation of efficiency.

Список використаних джерел:

1. Кушваха Р. А., Львівська К. А. Ефективність – одна з найважливіших категорій в економіці та її значення в процесі господарювання. *Науковий вісник Українського державного лісо-технічного університету*, 2005. Вип. 15.2. С. 227 – 229.
2. Чернер О. Дослідження методичних підходів до розрахунку економічної ефективності виробництва. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, 2015. № 1 (221). С. 129 – 138.
3. Супрун Н. В. Проблеми оцінки вартості капіталу страхових компаній та напрямки їх вирішення. *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. Випуск 264: В 9 т. Т. V. Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. С. 1272 – 1282.
4. Суторміна В. М., Радзівська В. М., Стеценко Б. С. Фінансовий ринок. Навч.-метод. посібник для самостійного вивч. дисц. КНЕУ, 2001. 100 с.
5. Василенко А. В. Інвестиційна стратегія страхових компаній: навчальний посібник. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 168 с.
6. Гальчинський А. Теорія грошей: навчальний посібник. К.: Основи, 1998. 415 с.

7. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2023, № 12-13, ст.28
8. Боднарчук О. В., Габрелян А. Ю. Розвиток системи страхування банківських вкладів України. *Економіка. Фінанси. Право*, 2023. № 6. С. 50 – 55
9. Габрелян А. Ю. Переваги та недоліки створення міжнародних стратегічних альянсів. «Правові системи». *Науково-практичний електронний журнал*, 2018. № 3. С. 601 – 610
10. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139 «Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів». *Верховенство Права*, 2020. № 1. С. 36 – 43
11. Колесник М. І., Габрелян А. Ю. Аналіз доходів та витрат домогосподарств України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*, 2019. № 1(26). С. 59 – 70.
12. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023. № 4. С. 451 – 458.
13. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Система прав свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2023. № 4. С. 168 – 180.
14. Kreminskyi O., Omelchuk L., Habrelian A., Matsiuk A., Diakovskiy O. Legal regime of virtual currency in ukraine: current state, problems and prospects of regulation. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2023. Vol. 1. № 43. P. 21 – 24.
15. Melnyk O., Artemenko O., Yarosh A., Lytvyn O., Gabrielyan A. Administrative and legal culture of driving a vehicle as a factor in the social consciousness of a road user. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2021. № 3(32). URL: <http://dx.doi.org/10.21902/Revrima.v3i32.550> (дата звернення: 28.05.2023)